

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Центр досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва
Українське товариство істориків науки
Рада молодих учених при Держінформнауки України
Центр досліджень з історії науки і техніки ім. О.П.Бородіна
Державного економіко-технологічного університету транспорту
Центр пам'яткознавства НАН України та Українського товариства охорони
пам'яток історії та культури
Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця»

**ДЕВ'ЯТНАДЦЯТА
ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
МОЛОДИХ ІСТОРИКІВ НАУКИ, ТЕХНІКИ І
ОСВІТИ ТА СПЕЦІАЛІСТІВ,
присвячена
95-РІЧНОМУ ЮВІЛЕЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ
АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ**

18 квітня 2014 р.
м. Київ

РЕДКОЛЕГІЯ: Пилипчук О. Я. (відповідальний редактор),

доктор біол. наук, професор

Вергунов В. А., доктор с.-г. наук, професор

Гамалія В. М., доктор іст. наук, професор

Литвинко А. С., доктор іст. наук, професор

Михайлюк В. П., доктор іст. наук, професор

Плющ М. Р., доктор іст. наук, професор

Руда С. П., доктор іст. наук, професор

Савчук В. С., доктор. іст. наук, професор

Скляр В. М., доктор іст. наук, професор

Стрелко О. Г., кандидат іст. наук, доцент

Храмов Ю. О., доктор фіз.-мат. наук, професор

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Рековець Л. І., доктор біол. наук, професор

Шатаєв В. М., кандидат іст. наук, професор

**ДЕВ'ЯТНАДЦЯТА ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
МОЛОДИХ ІСТОРИКІВ НАУКИ, ТЕХНІКИ І ОСВІТИ ТА
СПЕЦІАЛІСТІВ, ПРИСВЯЧЕНА 95-РІЧНОМУ ЮВІЛЕЮ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ: Мат. конф., 18 квітня
2014 р., м. Київ. – К., 2014. – 239 с.**

У збірнику публікуються матеріали, підготовлені молодими істориками науки, техніки і освіти, та окремими спеціалістами, в яких висвітлюються найбільш актуальні проблеми історії та методології науки, техніки та освіти в Україні.

У збірнику праць публікуються також результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата історичних наук.

© Центр досліджень науково-технічного
потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва
НАН України, 2014

© Центр досліджень з історії науки і техніки
ім. О.П. Бородіна Державного економіко-
технологічного університету транспорту, 2014

© Українське товариство істориків науки, 2014

ЗМІСТ

<i>Афанасьєва З. Б.</i> «ИЗВЕСТИЯ КИЕВСКОГО КОММЕРЧЕСКОГО ИНСТИТУТА» ЯК ДЖЕРЕЛО ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАУКОВИХ І ТЕХНІЧНИХ ЗНАНЬ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	3
<i>Баталкіна В. І., Андрєєва К. О.</i> УКРАЇНСЬКИЙ ТЕХНІЧНИЙ МУЗЕЙ – ЗАКЛАД КУЛЬТУРИ І ОСВІТИ	6
<i>Білик А. Ю.</i> ВІЙСЬКОВИЙ ІНЖЕНЕР, ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ, ВІДОМИЙ БУДІВНИЧИЙ ШЛЯХІВ СПОЛУЧЕННЯ, МІНІСТР ШЛЯХІВ СПОЛУЧЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ПАУКЕР ГЕРМАН ЄГОРОВИЧ (1822-1889): ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТУ	9
<i>Білоцерківська А. С.</i> ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ БІОЛОГІЧНИХ МЕТОДІВ БОРОТЬБИ ЗІ ШКІДНИКАМИ ТА ХВОРОБАМИ РОСЛИН І ТВАРИН В УРСР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 60-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ	11
<i>Блажевич Н. О.</i> ВИНИКНЕННЯ ТА ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ БІОТЕХНОЛОГІЙ	13
<i>Богач Є. М., Григорюк І. П.</i> ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВНЕСОК ПРОФЕСОРА С. І. ЛЕБЕДЄВА У ВИВЧЕННЯ ФОТОСИНТЕЗУ РОСЛИН	16
<i>Бойко Р. А., Буров А. А. В. М.</i> ЖДАНОВ – ВИДАТНИЙ МЕДИК З ДОНБАСУ	19
<i>Бондарцов Д. М., Харченко М. С., Бойко Я. Р., Буров А.</i> ЧИ БУВ АКАДЕМІК ВУАН М. І. ЯВОРСЬКИЙ У БАХМУТІ	20
<i>Варивода К. С.</i> ОДЕСЬКИЙ ПЕРІОД НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ РОБОТИ ПРОФЕСОРА Б.Ф. ВЕРІГО В ГАЛУЗІ ЕЛЕКТРОФІЗІОЛОГІЇ (КІНЕЦЬ ХІХ — ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)	22
<i>Вергунов В. А.</i> БАРОН Ф.Е. ФАЛЬЦ-ФЕЙН (1863–1920) – ОДИН З ОРГАНІЗАТОРІВ І ПОПУЛЯРИЗАТОРІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ, ПЛЕМІННОЇ ТА ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ, НОВАТОР АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА	25
<i>Веселова Н. В.</i> ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ МАГНІТНО-ІМПУЛЬСНИХ УСТАНОВОК У НАЦІОНАЛЬНОМУ ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ «ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ» ТА ЕТАПИ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ	28
<i>Вільданова Н. Р.</i> СТИСЛИЙ ОГЛЯД АНГЛОМОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ, ПРИСВЯЧЕНИХ КРУЧЕННЮ ЗБЕ	31
<i>Вовк О. І. В. Н.</i> КАРАЗІН – ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ВЧЕНИЙ ТА ОРГАНІЗАТОР НАУКИ (ДО 210-Ї РІЧНИЦІ ЗАСНУВАННЯ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ)	34

<i>Геза А. В.</i> ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ОБЧИСЛЮВАЛЬНОГО ЦЕНТРУ АН УРСР ТА ІНСТИТУТУ КІБЕРНЕТИКИ АН УРСР	37
<i>Голова В. В.</i> ВНЕСОК ПРОФЕСОРА О. П. ЛІДОВА У СТАНОВЛЕННЯ ХІМІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФАРБУВАННЯ У ХАРКІВСЬКОМУ ТЕХНОЛОГІЧНОМУ ІНСТИТУТІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	39
<i>Голубєва І. В.</i> К. Ф. ВЕГНЕР ТА ЙОГО РОЛЬ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ОРТОПЕДІЇ ТА ТРАВМАТОЛОГІЇ	42
<i>Голубятников М. І., Васильєв К. Г., Козішкурт О. В., Півторак О. А.</i> РОЛЬ АКАДЕМІКА О. О. БОГОМОЛЬЦЯ В РОЗВИТКУ МЕДИЧНИХ ЗНАНЬ УКРАЇНИ ТА СВІТУ	45
<i>Гуменна І. Л.</i> ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТСЬКИХ ТОВАРИСТВ У РОЗВИТОК НАУКОВИХ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗНАНЬ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ (1900 – 1939 РР.).....	48
<i>Данілова Ю. В.</i> Я. М. ГОРДЄЄНКО ПРО ВІДЧУДЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ БУДІВНИЦТВА СИБІРСЬКОЇ ЗАЛІЗНИЦІ	51
<i>Дашевський І. О.</i> ПЕРШІ ДОСЛІДНИЦЬКІ РОБОТИ У ГАЛУЗІ СЕЛЕКЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ. ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА-СЕЛЕКЦІОНЕРА В. В. КОЛКУНОВА	53
<i>Демченко Т. Ф.</i> Д. І. ЖУРАВСЬКИЙ – ОСНОВОПОЛОЖНИК ТЕОРІЇ ЗАЛІЗНИЧНОГО МОСТОБУДУВАННЯ.....	56
<i>Донская М. Д.</i> КУЛЬСКИЙ Л.А. – УЧЕНЫЙ-ХИМИК, ИЗОБРЕТАТЕЛЬ В ОБЛАСТИ ОЧИСТКИ ВОДЫ.....	60
<i>Живага О. В.</i> БІОБЕЗПЕКА В УКРАЇНІ	64
<i>Звонкова Г. Л.</i> УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК: СТРУКТУРНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ. 1918–1928	66
<i>Ісасєва О. І.</i> ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ А. С. БОРИНЕВИЧА В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД (1918–1946)	70
<i>Ісаєнко О. І.</i> АКАДЕМІК І. Г. АЛЕКСАНДРОВ ПРО БУДІВНИЦТВО ДНІПРОГЕСУ	74
<i>Карадобрій Т. А.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ АКАДЕМІКА Б.Є. ВЕДЕНЄЄВА В ГАЛУЗІ ПОРТОБУДІВНИЦТВА НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ ТА КОЛЬСЬКОМУ ПІВОСТРОВІ	79
<i>Кисільова Т. О.</i> ПЕРШІ РЕНТГЕНОЛОГИ УКРАЇНИ ЧАСІВ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ: ШИК ЯКІВ ЛЬВОВИЧ	82
<i>Кілочницька Т. В.</i> СТАНОВЛЕННЯ ЕРГОДИЧНОЇ ТЕОРІЇ (ПОЧАТОК ХХ СТ.)	86
<i>Клюйков Р. С., Клюйков С. Ф.</i> МЕТОДОЛОГИЯ НАУКИ – «ПРАВИЛЬНЫЙ ПУТЬ» ПЛАТОНА	89
<i>Коваленко Н. П.</i> ПІДНЕСЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ З УДОСКОНАЛЕННЯ СІВОЗМІН У СИСТЕМАХ ЗЕМЛЕРОБСТВА У РОКИ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ	91

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєв К.Г. Академік О.О. Богомолець в Одесі. / К.Г. Васильєв, І.А. Нуштаєв. - Одеса. - 2010. - 80 с.
2. Велика радянська енциклопедія . - М.: Радянська енциклопедія, 1969-1978.
3. Велика Саратовська енциклопедія: Вчені: Богомолець О.О. [Електронний ресурс] . - Режим доступу: <http://saratovregion.ucoz.ru/people/science/bogomolets.htm>
4. Герої Соц. праці . Богомолець Олександр Олександрович : Герої країни [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=9255
5. Літопис Саратовської губернії. Богомолець О.О. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://elsso.ru/cont/pp1/210.html>
6. Олександр Богомолець / Інтернет -журнал «Наш Київ». - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://nashkiev.ua/enciklopediya/znamenitie-kievlyane/persona/aleksandr-bogomolec/>

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТСЬКИХ ТОВАРИСТВ У РОЗВИТОК НАУКОВИХ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗНАНЬ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ (1900 – 1939 РР.)

Гуменна І. Л.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, тел. 0975032119, e-mail: gumenna19@gmail.com

Сьогодні актуальним є вивчення розвитку наукових і технічних знань як складової історії не лише української, а і, загалом, світової культури. Так, для дослідження задекларованої проблематики на території Східної Галичини 1900 – 1939 рр., перш за все, нам не оминати аналізу діяльності українських студентських товариств. Адже одним із найбільших внесків, здійснених українськими студентськими товариствами, було сприяння поширенню освітніх, наукових та технічних знань.

Метою дослідження є аналіз внеску українських студентських товариств у розвиток наукових та технічних знань у Східній Галичині зазначеного періоду. Об'єктом дослідження постають наука та технічні галузі знання у Східній Галичині (1900 – 1939 рр.). Предмет дослідження – українські студентські товариства Східної Галичини та їх внесок у розвиток наукових та технічних знань на зазначених територіях протягом 1900 – 1939 рр.

Окремі аспекти діяльності українських студентських товариств у розвитку науки та техніки Східної Галичини висвітлені у працях: І. Андрухів [1], Р. Ковалюка [2], В. Виздрик [3], Н. Зьомко [4], І. Гуменної [5]. Однак, незважаючи на певні чільні здобутки авторів, все ж дана проблематика не знайшла достатнього висвітлення і є полем для подальшого вивчення.

У медицині та природничих науках активну діяльність розгорнуло товариство «Медична громада», яке об'єднало усіх студентів-медиків та організовувало діяльність медичного факультету [1, с. 42] шляхом: пошуку приміщень для занять, матеріалів для практичних робіт, підтримування контактів між професорами та студентами, розробку спеціальних таблиць, виготовлення препаратів та брошур [3, с. 120].

Гуманітарні галузі науки, зокрема, філософію, розвивало товариство «Філософська громада», яке об'єднувало понад 200 студентів. При ньому діяли такі гуртки як: україністів, історичний, природничий, класичної філології, математичний [2, с. 274]. Товариство мало свою бібліотеку, яка налічувала у своєму активі 150 томів наукових праць [3, с. 120]. Розвивав філософські знання утворений при «Академічній громаді» кружок прихильників філософії, що гуртував слухачів на викладах В. Юринця, який досліджував діалектичний та історичний матеріалізм, історію філософії, соціологію, естетику, коментував Демокріта, критикував неогегельянців та фрейдистів, особливу увагу приділяв феноменологічній школі Е. Гуссерля [5, с. 36].

Щодо діяльності у сфері підготовки правопису української літературної мови, яка активно розвивалася у 1900 – 1939 рр., то вперше задеклароване питання піднялося ще наприкінці XIX ст., на загальних зборах студентських товариств 5 березня 1882 р., де вже тоді ця проблема сприймалася неоднозначно. Студент Давидович висловився за зміну існуючого правопису на етимологічний, який використовувала «Просвіта» [2, с. 70]. Абсолютною більшістю голосів пропозиція Давидовича була відхилена. Тоді вперше у документах студентського товариства зафіксовано вживання слів «Україна», «український» [2, с. 71].

Сприяючи розвитку юриспруденції, «Кружок правників» створив комісію з шести осіб, яка мала зайнятися «сталенем руської правничої термінології». Наставником гуртка був завідувач кафедри української мови й літератури О. Огоновський, який часто надавав допомогу юридичною літературою, працював над правничою термінологією [1, с. 46].

Українські студенти цікавилися й розвитком історичних знань, які намагалися поширювати серед населення. А. Крушельницький у «Слові до розгубленої молоді» закликав всіх тих, хто проводить просвітницькі заходи, зокрема, студентські товариства, поширювати знання з історії. Однак наголошував, що навчання історії, засноване на ідеалістичному світогляді, може сприяти формуванню ідолопоклонства перед «історичними авторитетами», тому не потрібно ідеалізувати жодний із періодів історії, а лише виносити із них уроки [6, с. 11].

Українські студенти-історики, які бажали ґрунтовно підготуватися, зокрема, з археології, надсилали скарги до управ українських студентських товариств про те, що підготовка тих студентів, які навчаються у польських вищих школах, є недостатньою і містить перекозчення фактів української історії [7, арк. 14; 8, арк. 2]. Тому зрозуміло, що намагаючись брати участь у науковому житті Східної Галичини, українське студентство зіткнулося із нестачею компетентних кадрів.

У галузі технічних знань діяло «Товариство студентів-політехників «Основа», яке проводило різноманітні «конференції» серед студентів та населення Львова й навколишніх сіл. Особливо активно діяли члени товариства упродовж 1913 – 1914 рр., коли з організацією стрілецьких секцій, члени «Основи» проводили навчання з теорії балістики, будови різних видів зброї, а також надавали пропозиції щодо їх вдосконалення. З цією метою товариство видало два номери журналу «Відгуки», підручники «Теренознавство» та «Склад кріса «Манліхер-90 і 91» [1, с. 46–47].

Однак, створені галузеві наукові гуртки, секції українських студентських товариств не мали змоги проіснувати довго і випустили лише два покоління науково обізнаних студентів, бо окупувавши Львів після 1919 р., польська влада ліквідувала українські кафедри та доцентури, а вступати до вузів було дозволено лише колишнім солдатам польської армії та польським громадянам, а в 1939 р. було повністю знешкоджено будь-які спроби українського студентства Східної Галичини працювати у наукових чи технічних сферах [4, с. 101].

Отже, українські студентські товариства Східної Галичини здійснювали активну та цілеспрямовану діяльність по сприянню розвитку наукових знань у філологічній, природничо-математичній, суспільно-гуманітарній, технічній галузях та якісній підготовці кадрів. Також українські студентські товариства Східної Галичини зазначеного періоду активізували формування національної свідомості українства та сприяли розширенню світогляду східногалицького населення, прищеплювали патріотизм та ідею необхідності об'єднання української нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини 1861 – 1939 рр. / І. Андрухів. – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.
2. Ковалюк Р. Український студентський рух на західноукраїнських землях ХІХ – ХХ ст. / Р. Ковалюк. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. – 420 с.
3. Виздрик В. С. До питання становлення Українського таємного університету у Львові / В. С. Виздрик / [Електронний ресурс]. – Львів, 2009. – С. 116–121. – Режим доступу:
http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Armia/2009_652/20.pdf
4. Зьомко Н. Деякі аспекти протистояння української учнівської та студентської молоді Східної Галичини полонізаційній політиці Другої Речі Посполитої (20-ті роки ХХ століття) / Н. Зьомко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія / [За заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. – Тернопіль: В-во ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2009. – Вип. 2. – С. 98–104.
5. Гуменна І. Л. Роль українських студентських товариств у розвитку філософських ідей в Східній Галичині (кінець ХІХ ст. – 1939 р.) / І. Л. Гуменна // «Актуальні наукові дослідження різноманітних соціальних процесів сучасного суспільства»: матеріали міжнародної науково-практичної

конференції (м. Одеса, 1–2 березня 2013 р.). — Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2013. — С. 35–38.

6. Крушельницький А. Слово до розгубленої молоді / А. Крушельницький.

7. ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, од. зб. 79/с, арк. 14.

8. ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 2788, арк. 3.

Я.М. ГОРДЕЄНКО ПРО ВІДЧУДЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ БУДІВНИЦТВА СИБІРСЬКОЇ ЗАЛІЗНИЦІ

Данілова Ю. В.

Державний економіко — технологічний університет транспорту, м. Київ

Яків Миколайович Гордеєнко, видатний вчений в галузі сигналізації, централізації та блокування на залізничному транспорті, професор Інституту інженерів шляхів сполучення, у 1889–1890 рр. був членом Комісії, створеної Російським технічним товариством «По вопросу о железной дороге через всю Сибирь». Комісія була створена 23 травня 1889 р. під головування А. М. Горчакова. До Комісії увійшло 42 спеціаліста. Основними питаннями, які стояли перед Комісією, були вибір напрямку Сибірської дороги, розробка технічних умов для дороги та вишукування [1].

Розкриємо міркування професора Я. М. Гордеєнка з питання Сибірської залізниці про відчуження земель. Комісія Російського Технічного товариства «По вопросу о железной дороге через всю Сибирь», вказавши на необхідність відчуження для Сибірської залізниці або приурочення до неї тільки тих земель, які виявляються потрібними для улаштування залізниці, для забезпечення її будівельними матеріалами та паливом, та для задоволення потреб її службовців, відмовилась вказати на досить важливу міру, наслідком якої виявився б значний прямий дохід держави, для відшкодування значної долі тих величезних грошових витрат, з якими пов'язане будівництво Сибірської залізниці. Ця міра, яка застосовувалась в Америці як фінансова допомога залізничним товариствам, та запропонована Я. М. Гордеєнком для Сибірської залізниці, полягає в приуроченні до залізниці крім тих земель, які вказані в положенні Комісії, ще широкої смуги землі, приблизно по 10 верст в обидва боки від залізниці. Очевидно, що приурочені таким чином землі, не повинні бути у приватній власності, яку б потрібно було викуповувати або відчужувати, а тільки є землями, які належать державі, та не заселені або мало заселені кочівниками.

В тих місцях, де залізниця пройде по вже населеним місцинам, вказані межі, на яких можуть знаходитись приурочені до залізниці ділянки, можливо розширити, наприклад, до 30 верст в обидва боки від лінії. Цілком можливо, що на деяких ділянках дороги та в цих межах не знайдеться вільних земель, але, в такому випадку, приймаючи до уваги невелику населеність Сибіру, особливо східної її частини, можливо сподіватися, що в такий спосіб у володінні залізниці опиниться досить велика площа землі, яку вона зможе продавати або